

**ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ МОВНО-ЛІТЕРАТУРНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
ІМЕНІ Г.Ф. КВІТКИ-ОСНОВ'ЯНЕНКА**

ФІЛОЛОГІЯ ХХІ СТОЛІТТЯ

**Збірник наукових праць
студентства й наукової молоді**

(за матеріалами XI Всеукраїнської науково-практичної
конференції студентства й наукової молоді,
Харків, 15 квітня 2021 року)

ДК: 881 + 883 + 882 + 882 + 808

Ф 56

Затверджено редакційно-видавничою радою Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (протокол № 6 від 10.09.2021 року)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Голобородько Костянтин Юрійович – доктор філологічних наук, професор, декан українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Лебеденко Юлія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови, координатор з наукової роботи українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства та лінгводидактики

Мельників Ростислав Володимирович – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української літератури та журналістики імені професора Леоніда Ушкалова

Щербакова Наталія Володимирівна – кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри української мови

Обиденнікова Марина Олегівна – здобувач II курсу третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти кафедри української мови

Автори публікацій несуть відповідальність за достовірність фактичних даних, чіткість викладу тексту, цитування, а також мовно-стилістичний рівень написання матеріалів.

Філологія ХХІ століття [Електронне видання] : Збірник наукових праць студентства й наукової молоді, Харків, 15 квітня 2021 р. / Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди ; [редкол.: К. Ю. Голобородько (голов. ред.) та ін.]. Харків, 2021. 164 с.

©Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, 2021

©Автори публікацій, 2021

Методика роботи над порушеннями лексичних норм у мовленні молодших школярів.....	87
<i>Левацька Анастасія</i>	
Аксіологічні особливості інтернет-форумів (на матеріалі форумів «Теревені», «Дівочі посиденьки»).....	92
<i>Ломоносова Інна</i>	
Біблійні цитати в поезії Ірини Жиленко.....	97
<i>Матвеева Світлана</i>	
Особливості творення мас-медійних okazіоналізмів української мови.....	99
<i>Михайленко Марія</i>	
Культура ділової комунікації як об'єкт лінгвістичних досліджень.....	105
<i>Науменко Поліна</i>	
Business speech.....	109
<i>Науменко Поліна</i>	
Формування комунікативних компетентностей на уроках української мови в учнів з особливими освітніми потребами в 5 класі...	110
<i>Овдієнко Альона</i>	
Творчість І. Котляревського в літературознавчих студіях.....	112
<i>Поліщук Анастасія</i>	
Ділова англійська мова для бізнескомунікації.....	115
<i>Поліщук Анастасія</i>	
Використання фразеологізмів у повсякденному житті молоді на початку ХХІ століття.....	116
<i>Правник Марія</i>	
Особливості функціювання оцінної лексики в художньому мовленні....	118
<i>Приходько Юлія</i>	
Оцінна лексика української мови: теоретичні засади дослідження.....	119
<i>Приходько Юлія</i>	
Українська мова в сучасній блогосфері.....	124
<i>Савченко Аліна</i>	
Vocabulary and stylistic features of the ukrainian language blog.....	129
<i>Савченко Аліна</i>	

лімітує сферу їхнього вживання та обмежує семантичний простір до одного значення.

Багатозначні слова, як правило, емоційно-нейтральні у своєму основному значенні, але при метафоричному вживанні цей лексичний пласт набуває яскравого, образного емоційно-оцінного забарвлення. Частина переносних використань не застосовується нами в мовленні та існує лише в тексті певного автора. Це індивідуальні (авторські) метафори та метонімії.

Висновок. Отже, ефективність емоційно-оцінної лексики, а саме зображення того чи іншого поняття залежить від слів, які вживають носії мови.

Приходько Юлія Вячеславівна
Харків, ХНПУ імені Г. С. Сковороди
Наук. кер.: докт. філол. н. О. В. Халіман

ОЦІННА ЛЕКСИКА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Оцінка – це безпосередня або опосередкована реакція мовця на елементи довкілля, які він уявляє, спостерігає, сприймає органами чуттів. І. Онищенко зазначає: «Оцінка – це складна дія, вироблена свідомістю суб'єкта в процесі сприйняття й обробки інформації про зовнішній світ» [13: 4].

Оцінка – *категорія логіко-філософська*. Саме «логіко-філософське підґрунтя оцінки дає змогу тлумачити її зв'язок з пізнавальною діяльністю людини, унаслідок реалізації якої відбувається винесення судження про цінність певних об'єктів» [14: 20].

Н. Арутюнова зауважує, що оцінка *соціально обумовлена*, її інтерпретація залежить від норм, прийнятих у суспільстві [1: 6]. Безумовно, «людська діяльність не мислиться без суспільства, у якому суб'єкт існує і, зрештою, оцінка зумовлюється соціальними чинниками» [2: 4], однак аксіологічно марковані судження ґрунтуються як на основі стереотипів конкретного соціуму, так і на індивідуальних смаках та вподобаннях конкретної особи.

Процес оцінювання має *психологічне підґрунтя*. Як наголошує М. Мініна, складна проблема оцінки в мові «може бути прояснена шляхом психолінгвістичного підходу» [12: 3]. Такий підхід «зосереджує увагу на цінностях як певних психологічних настановах» [14: 21]: «активність суб'єкта в його відносинах з дійсністю, що його оточує, проявляється, зокрема, у класифікаційній роботі свідомості, у постійному віднесенні тих чи тих компонентів предметної ситуації до певного класу» [14: 21].

Крім того, оцінка *культурно детермінована* («оцінні судження ґрунтуються на морально-етичних принципах, національно-специфічних асоціаціях та особистому досвіді людини» [див. про це 14: 21–22]).

Реалізація оцінних значень одиницями всіх мовних рівнів дала підстави мовознавцям кваліфікувати оцінку як *лінгвофілософську категорію*. Оцінка – складник значення (узуальний чи okazіональний). Оцінність, актуалізуючись у

мовленні, «ґрунтуючись на протиставленні часткових значень негативної, позитивної чи нейтральної оцінки, передає ставлення мовця до названого предмета, явища чи поняття» [15: 167]. Як відомо, оцінка в мовленні може бути виражена засобами різних мовних рівнів: фонетичними, лексичними, фразеологічними, словотвірними, морфологічними, синтаксичними.

Оцінність характерна для всіх стилів мовлення. А. Бурячок, описуючи структурно-семантичні типи оцінної лексики в різних сферах уживання, зазначає, що «насиченість усної літературної мови оцінною лексикою залежить від багатьох чинників, але насамперед від змісту і стилю мовлення, його комунікативної спрямованості, освіти й психічного стану мовця» [3: 7].

Одиниці різних мовних рівнів як аксіологічні засоби тривалий час знаходяться у фокусі уваги мовознавців, зокрема й оцінна лексика стала предметом численних досліджень. Особливості репрезентації аксіологічних суджень лексичними засобами висвітлювали у своїх роботах численні мовознавці: І. Білодід, А. Бурячок, С. Єрмоленко, М. Жовтобрюх, Т. Космеда, М. Кочерган, О. Тараненко, В. Чабаненко та ін.

Привертає увагу специфіка функціонування оцінної лексики в художніх творах окремих письменників, що викликає потребу в подальшому вивченні зазначеного аспекту й зумовлює **актуальність** дослідження.

Мета цієї статті – описати теоретичні засади дослідження емоційно-оцінної лексики, її **завдання**: 1) схарактеризувати особливості емоційно-оцінної лексики; 2) аспектуально висвітлити особливості дослідження емоційно-оцінної лексики в художньому мовленні.

У роботі використано загальнонаукові та спеціальні лінгвістичні **методи**: спостереження, індукції та дедукції, аналізу й синтезу, систематизації та узагальнення, структурний, описовий методи, метод дистрибутивного аналізу.

Оцінність, як засвідчують мовознавці, охоплює весь лексичний склад мови, але по-різному виявляється в його окремих групах [15: 167]. Лексичні одиниці як аксіологічні засоби не є однорідними: «...є слова, грубо кажучи, які є “предметними” за своїм лексичним значенням і набувають оцінного змісту лише в контексті свого вживання; є слова суто “оцінні”, предметна співвіднесеність яких також виясняється лише з контексту; і є слова “предметно-оцінні”, у самому лексичному значенні яких поєднані обидва компоненти, – слова, що оцінюють власну предметність і опредметнюють власну оцінність» [16: 20].

Описуючи особливості контекстуально зумовлених оцінних відтінків значень, мовознавці зауважують: особливістю емоційно-оцінної лексики є те, що на логічне судження, тобто «на предметно-логічне значення накладається емоційне ставлення мовця до явища, що він називає» [8: 242]; «емоційна оцінка “накладається” на лексичне значення слова, але не збігається з ним, функція чисто номінативна ускладнюється оцінністю, ставленням мовця до явища, що називається» [5: 59].

З огляду на зазначене вище, у низці робіт, присвячених дослідженню емоційно-оцінної лексики, класифікацію проаналізованого лексичного пласту

здійснюють на підставі того, чи є слово однозначним або багатозначним. Багатозначні слова, як правило, емоційно-нейтральні у своєму основному значенні, але в процесі метафоричного вживання цей лексичний пласт набуває яскравого, образного емоційно-оцінного забарвлення. Частина переносних використань не ввійшли до усталеної лексичної системи української мови, тому можуть бути кваліфіковані як індивідуально-авторські [7: 3].

К. Кузьменко наголошує, що конотативне значення – це нове вторинне значення, що виникає в мовленні, а згодом засвоюється мовою. У дослідженні зазначеного вище автора виокремлено й схарактеризовано такі типи оцінних слів:

1) слова з неоцінним денотативним компонентом: не оцінне, не емоційне (*стеля* – верхнє внутрішнє покриття приміщення; *радіограма* – те, що передають по радіо); оцінне, не емоційне (*крадій* – людина, що краде); не оцінне, емоційне (*благовірний* – чоловік, *бездар* – людина позбавлена талантів); оцінне, емоційне (*замазура* – людина, що не дбає про чистоту);

2) слова з оцінним денотативним компонентом: оцінне, не емоційне (*красуня* – дуже красива жінка; *делікатес* – вишукана страва); оцінне, емоційне (*сволота* – підступна, підла людина) [7].

Подана класифікація потребує додаткових коментарів, оскільки думки вчених щодо співвідношення понять *емоційне* / *оцінне* неоднозначні.

Наприклад, А. Бурячок, звертаючи увагу на співвідношення емоційної та оцінної лексики, доходить таких висновків: лексику, що виражає тільки оцінку, науковець називає оцінною, а ту, яка, крім оцінки містить ще й емоцію, називає емоційною, до того ж стверджує, що емоційною не може вважатися лексика, яка не містить оцінки [3].

Емоційність мовлення – це мовні прийоми та засоби вираження емоційних станів мовця. У науковій лінгвістичній літературі з поняттям емоційність пов'язують поняття оцінки, адже емоційність виникає в тому разі, коли оцінка проявляється як безпосередня реакція на події. Як наголошує В. Сліпецька, емоційна лексика охоплює пласт слів, що мають оцінювальний компонент. Емоційна оцінка, що виявляється в слові, – це здатність лексичної одиниці виразити емоційне ставлення до предмета мовлення, яке демонструє мовець [11: 150].

Емоційний має значення «викликаний емоціями: той, що виявляє емоції, тобто проявляє душевні переживання, почуття гніву, печалі, радості» [6: 11–12]. У нашому дослідженні дотримуємося позиції, що будь-яка емоція має позитивне чи негативне вираження в мовленні, отже, завжди відзначається оцінним характером. Тобто характеристика досліджуваних засобів як емоційних указує на їхню оцінну функцію.

Оцінність – невід'ємний складник будь-якого літературного твору, оскільки аксіологічні засоби допомагають автору висловити ставлення до позначуваних предметів, дій, реалій, змоделювати образи героїв, репрезентувати їхні думки й почуття.

Арсенал оцінної лексики репрезентують різні частини мови, що описано в численних наукових розвідках, зокрема й на матеріалі художнього стилю.

Наприклад, Г. Вишневська звернула увагу на частиномовні особливості оцінної лексики в романі М. Матіос «Нація». У роботі наголошено, що оцінну функцію найчастіше виконують іменники, прикметники, дієприкметники, дієслова, прислівники [4: 91].

Зокрема, згадана вище дослідниця описує функціонування оцінних іменників у романі. Г. Вишневська дійшла висновку, що серед них у творчості письменниці першорядне місце посідають слова на позначення особи (агенти). Вони називають представників двох антагоністично налаштованих суспільних колективів: представників влади («совітів») і місцевого населення (гуцулів). Використовуючи оцінні іменники, М. Матіос створила узагальнений негативний образ «чужинців», «емгебістів», що «всунулися в наші гори». Для характеристики молодих повстанців письменниця знаходить слова, сповнені позитивним ставленням: *братове, молоді побратими, соколи-наречені*. Серед іменників, що набули позитивного забарвлення в романі, заслуговує на особливу увагу іменник *ліс*. Це загальноновживане нейтральне слово, що на території, де діяли повстанські загони, унаслідок метонімічного переносу, розвинуло локальне значення і стало символізувати повстанців, повстанську армію: *А в сорок восьмому Анна-Хана з двома дівчатами з Пісків пішла до лісу; Уласій має щось з лісом чи ні?; Але ліс не для нас з Уласієм*. Як бачимо, у художньому тексті іменники виконують не лише інформативну функцію, але й функцію оцінки [4: 91].

Назване вище дослідження Г. Вишневської, здійснене на матеріалі роману М. Матіос «Нація», висвітлює і специфіку прикметника як оцінного засобу. Авторка дійшла висновку, що ці слова в проаналізованому романі функціують переважно в переносних значеннях: *кривавий ярмарок* (битва), *пекельний і гострий біль*. [4: 92].

Для ідіостилю М. Матіос властиве й специфічне вживання дієслівних форм. Письменниця відбирала з-поміж слів одного синонімічного ряду ті дієслова, що найбільш чітко передають потрібний відтінок значення і, крім узуальних, мають додаткові оцінні семи, напр: *Москалі всунулися в наші гори, очі Довгопола повзали по людях, ґрунта загриміли до колгоспу*. Привертають увагу й авторські локальні дієслова, властиві зображуваній місцевості: *закатрупити* (вбити), *запанити* (запанувати), *прицвяшкувати* (прибити, придушити), *проколінкувати* (простояти на колінах), *спокійнитися* (померти) та ін. [4: 3].

Аналіз оцінних функцій різних частин мови в художньому стилі репрезентовано й в інших лінгвістичних розвідках на матеріалі творів письменників різних періодів. Наприклад, В. Лєснова звернула увагу, що у творах Б. Грінченка найбільш функційно активним є прислівник *страшенно*, у якому суфікс -енн- яскраво увиразнює інтенсивність дії (*А на селі страшенно сміялися й глузували*)» [9: 4]. На особливості функціонування прислівників як аксіологічних засобів звертає увагу й О. Мироненко. Дослідниця описує оказіональні утворення, що функціують, зокрема, і в сучасній українській літературі, порівн.: *по-шевченківському* – полум'яно, до самозабуття, до

самопожертви; *по-бичачому* – грубий, нахабний, нелюдський; *ейфорично* – невинувато оптимістично, піднесено [10].

Інші частини мови також мають значний оцінний потенціал і відзначаються особливостями використання в художніх творах різних письменників.

Отже, у процесі дослідження емоційно-оцінної лексики варто розрізняти власне оцінну лексику, а також ту, набуває аксіологічних смислів у конкретному контекстуальному оточенні. Такі контекстуальні варіанти значень потребують аналізу з огляду їх відображення в сучасних словниках. Також цікавість викликають частиномовні особливості репрезентації відповідних смислів. Оцінна лексика демонструє специфіку функціонування в ідіостилі кожного письменника. Ефективність зображення дійсності художнього твору, образів героїв залежить, зокрема, і від моделювання автором оцінного фону тексту.

У перспективі плануємо проєктувати узагальнені теоретичні постулати й досвід дослідників оцінної лексики в художньому мовленні на конкретні твори сучасної української літератури з метою виявлення їхньої особливості в зазначеному аспекті.

Література

1. Арутюнова Н. Д. Время: модели и метафоры. *Логический анализ языка. Язык и время* / отв. ред. Н. Д. Арутюнова, Т. Е. Янко. Москва: Индрик, 1997. С. 51–122.
2. Бессонова О. Л. Оцінний тезаурус англійської мови: когнітивний і гендерний аспекти: автореф. ... канд. філол. наук. Київ, 2003. 39 с.
3. Бурячок А. А. Оцінна лексика в українській літературній мові. *Українське усне літературне мовлення*. Київ: Наук. думка, 1967. С. 76–83.
4. Вишневська Г. Оцінність у художньому тексті (на матеріалі книжки Марії Матіос «Нація»). *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2008. Вип. 12. С. 90–93.
5. Голуб І. Б. Стилистика русского языка. 3-е изд., испр. Москва: Рольф, 2001. 448 с.
6. Дорошенко С. І. Граматична стилістика української мови: посіб. для учнів. Київ: Рад. шк., 1985. 200 с.
7. Кузьменко К. О. Емоційно-оцінна лексика в мові сучасних періодичних видань. *Матеріали XLVI наук.-техн. конф. підрозділів ВНТУ* (м. Вінниця, 22–24 березня 2017 р.). 2017. Режим доступу: <https://conferences.vntu.edu.ua/index.php/all-hum/all-hum-2017/paper/view/2311>.
8. Кульчицька О. В. Про деякі критерії та методи визначення пейоративної лексики. *Вісн. Житом. держ. ун-ту. Серія «Філологічні науки»*. Вип. 4 (76). С. 242–245.
9. Лєснова В. Засоби вираження оцінки в художніх творах Бориса Грінченка. *Українська мова, 2015, № 1*. С. 111–116.
10. Мироненко О. В. Нові оцінно-конотативні значення прислівників: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Київ, 2010. 24 с.
11. Сліпецька В. Взаємозв'язок понять емоційність, оцінка, експресивність. *Studia Ukrainica Posnaniensia*. 2016. Zeszyt IV. S. 149–153.
12. Минина М. А. Психолінгвістический анализ семантики оценки (на материале глаголов движения): автореф. ... канд. филол. наук. Москва, 1995. 22 с.
13. Онищенко І. В. Категорія оцінки та засоби її вираження в

публіцистичних та інформаційних текстах: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2005. 20 с. **14. Халіман О. В.** Граматика оцінки: морфологічні категорії української мови: монографія / переднє слово, наук. ред. проф. Т. Космеди. Харків: Майдан, 2019. 458 с. **15. Шумейко О. А.** Оцінна лексика як засіб творення комічного в сучасній українській поезії. *Вісн. Дніпропетр. ун-ту*. Серія «Мовознавство». 2009. № 11. Вип. 15, т. 2. С. 166–172. **16. Эпштейн М. Н.** Идеология и язык (построение модели и осмысление дискурса). *Вопросы языкознания*. 1991. № 6. С. 19–34.

Савченко Аліна Костянтинівна
Харків, ХНПУ імені Г.С. Сковороди
Наук. кер.: к. філол. н., доц. О.О. Полозова

УКРАЇНСЬКА МОВА В СУЧАСНІЙ БЛОГОСФЕРІ

У статті проаналізовано мову блогу в аспекті дотримання літературних норм на різних мовних рівнях.

Інтернет дає невичерпний простір для досліджень, оскільки в ньому, як в особливому середовищі комунікації, тісно співіснують усний та писемний варіанти мови. Незважаючи на те, що вивчення мови Інтернету порівняно новий напрямок лінгвістичних досліджень, у сучасному мовознавстві вже існує ряд праць, у яких увага зосереджена на проблемах теорії комунікацій та медіалінгвістики.

Починаючи з 1999 року, блогосфера розвивалася надзвичайно стрімко, а блогерство як довільне, неформальне, часто неупереджене інформування через соціальні мережі, Інтернет-ЗМІ, Інтернет-варіанти традиційних ЗМІ слушно називають народною, громадянською, альтернативною журналістикою. Популярність блогів зумовлює як споживацький попит, так і науковий, зокрема блогосфера стала предметом лінгвістичних (Т. Гермашева [2], О. Горошко [4], С. Заборовська [5], Л. Іванов [6]), соціологічних (А. Білоризька, Н. Ілляк, С. Коноплицький, Л. Шевченко), журналістських (О. Гоян, В. Іванов, Ю. Нестеряк, Г. Потятинник, В. Різун), політологічних (О. Зернецька, Ю. Половинчак) досліджень.

Стрімкий розвиток Мережі сформував ідеальний простір для розвитку інтернет-комунікації, однією з найскладніших та багатофункціональних форм якої став блог.

Сучасні засоби комунікації можна вважати феноменом у житті людства, оскільки вони мають змогу впливати на мову як систему. Зокрема, завдяки Інтернету формується стиль комунікації, який поєднує в собі усну й писемну мови, відповідно в сучасній мові з'явилося таке поняття, як спонтанність писемної мови [3: 22].

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. започаткував новий період у розвитку людства, у якому комунікація, не обмежена часом і простором, сприяє взаємопроникненню культур, одночасно створюючи нові можливості для самоідентифікації особистості. Основними рисами нового комунікативного